

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НЕОЛОГІЗМІВ-АМЕРИКАНІЗМІВ

Лариса ЯРОВА (Кіровоград, Україна)

У статті проаналізовано особливості лексичних неологізмів – назв осіб в американському варіанті мови та шляхи їхнього перекладу українською мовою.

The peculiarities of lexical neologisms – names of persons in American English and ways of their translation into Ukrainian are considered in the article.

Процес утворення нових слів розглядається у сучасному мовознавстві як форма функціонування мови, необхідна для організації її словникового складу [1:5], а також як конкретний спосіб репрезентації дійсності. Відомо, що кожна ідіоетнічна мова являє собою когнітивну модель світу, що відрізняється від інших мовних моделей конкретним способом витлумачення дійсності [3:5]. До того ж мова не лише пасивно втілює образ світу, властивого певній культурі, але й активно впливає на формування цього образу в різних його елементах, внаслідок чого у процесі своєї теоретичної і практичної діяльності має справу не безпосередньо зі світом, а з його когнітивними моделями.

Всебічне вивчення лексичних неологізмів є актуальним у зв'язку з потребою більш глибокого пізнання відбиття у певній ідіоетнічній мові природного та антропогенного середовища існування її носіїв, визначення відбитого у мові внутрішнього світу носіїв, їхньої ментальності, оскільки мова і, зокрема, її семантична система є найважливішою для людства формою збереження знань.

У теоретичному плані загальні аспекти функціонування неологізмів розглядалися у працях відомих вітчизняних та іноземних науковців: Ю.О.Жлуктенка, Р.П. Зорівчак, Є.М. Верещагіна та В.Г. Костомарова, Г.Д. Томахіна; Estrin Menus, Gozzi, Gorrell, Flexner, Soukhanov.

Поряд з цим, неологізми як компонент етнокультурного контексту та особливості їхнього перекладу українською мовою недостатньо висвітлені у спеціальній літературі.

Стаття має на меті встановлення структурних та семантичних особливостей лексичної підсистеми новоутворень – назв осіб і специфіки їхнього перекладу українською мовою.

Лексика – сфера мови, яка найбільш безпосередньо пов'язана із зовнішнім світом, що оточує людину. Уся пізнавальна діяльність людини фіксується насамперед у словах, назвах. Процес людського пізнання, досвід людини у зовнішньому світі – необмежені, тому кількість нових назв об'єктів реальної дійсності збільшується з геометричною прогресією. Сучасний розвиток суспільного пізнання, науки, техніки, мистецтва і матеріальної культури, зміни умов життя носіїв мови як наслідок мають постійне збільшення вокабуляру за рахунок нової лексики або лексичних новоутворень, що належать до різних семантичних полів.

У лінгвістичних дослідженнях для позначення всіх нових слів, які поповнюють словниковий склад мови, користуються терміном „неологізм”. Усі нові факти, всі зміни в оточуючому людину світі речей та ідей неодмінно означаються – створюються їх найменування, які мають форму слів та словосполучень. Саме ці назви в момент їхньої появи називають неологізмами – новими словами, новими висловлюваннями [1].

Як відомо, слово здатне зберігати різноманітну інформацію. Зміст інформації кожної лексичної одиниці має два рівні [3:39-40]. Перший рівень – понятійний. Це найбільш важливі, суттєві відомості про предмет, які визначальні для його назви. Перший рівень змісту слова називається лексичним поняттям. Ознаки, критерії, за якими предмет включається або не включається у об'єм лексичного поняття, називаються семантичними долями.

Лексичне поняття може бути міжмовним, тобто властивим для більш етнокультурних і мовних загалів і без втрати інформації здатний передаватися двома або більше мовами [3: 42].

Семантика слова не вичерпується одним лише лексичним поняттям. Другий рівень змісту слова – непонятійний, він містить у собі додаткові відомості про предмет. Така інформація віддзеркалює позамовні відомості і визначається як фонова. Сукупність непонятійних семантичних долей, які стосуються слова, визначається як його лексичний

фон. Виникає питання, чи еквівалентні фони слів у різних мовах, які є повністю еквівалентними у понятійному плані, наприклад, „студент сільськогосподарського вузу” та „aggie” (a student at an agricultural college or a university with an „ag school tradition”). При співставленні лексичних понять цих двох слів приходимо до висновку, що вони еквівалентні у англійській та українській мовах. Поряд з тим, їх лексичний фон – не повністю еквівалентний: в англійській мові це слово має додаткову інформацію: „the aggie is frequently depicted, on rival non-aggie campuses, as the ultimate numskull”.

Беручи до уваги способи творення сучасних ціннісних орієнтацій у певному контексті, а саме у неологізмах американського варіанту англійської мови, слід зазначити, що новоутворення – назви людей – є своєрідною картою кордонів культурних цінностей та орієнтацій.

НКС (неологічна картина світу) англійськомовного суспільства кінця ХХ століття охоплює 40 когнітивних категорій, їхній номінативний потенціал є досить неоднорідним. Найінтенсивніше поповнюються новою лексикою ті з них, котрі належать до базових і складають підґрунтя концептуальної моделі світу в цілому, а також ті, які виявляються найважливішими для діяльності людини в певний період. Інакше кажучи, утворення нових слів відбувається також у залежності від реального стану екстралінгвальної дійсності. Найбільший пласт нової лексики охоплює категорія ЛЮДИНА, що є свідченням того, що когнітивна діяльність останньої має яскраво виражений антропоцентричний характер.

Дослідження лексичних неологізмів, досліджуваних у статті, дають змогу виокремити певну кількість слів, які співвідносяться зі способом життя американців та різними соціальними, етнічними, інтелектуальними та сексуальними відмінностями певних його представників.

Насамперед, слід відзначити, що дві третини лексем експериментального матеріалу на позначення людей мають негативну конотацію, і відносно невелика група неологізмів – позитивну. Нові слова, утворені в період 60-х – на початку 90-х років зафіксували негативне ставлення американського суспільства до тих його індивідів, які не володіють необхідними інтелектуальними якостями для адекватних дій і функціонування у технотронному суспільстві кінця ХХ ст.: turkey, straight, freak, flake, schmuck, airhead, nerd, rat, rat fink, scumbag. Американська культура виділяє компетенцію і інтелект як визначальні людські якості та засуджує їхню відсутність. У процесі аналізу була створена класифікація неореалій на позначення способу життя та назв осіб за певними семантичними критеріями, що охоплюють 13 лексичних підгруп, а саме: назви осіб, яким не властива соціальна компетенція (incompetent stereotypes); назви представників формальних та неформальних об'єднань; назви осіб, яким властива соціальна компетенція (achievement stereotypes); назви осіб, зумовлені способом життя у технотронному світі (hight-tech life); назви осіб, зумовлені індивідуальними рисами зовнішності, інтелекту, психіки; назви осіб, зумовлені специфічними звичками проведення вільного часу; назви осіб, пов'язані з родинними відносинами та вихованням дітей; назви осіб, зумовлені їх сексуальною орієнтацією; назви осіб, пов'язані із їх ставленням до сучасних тенденцій моди; назви осіб, пов'язані зі специфічними звичками вживання їжі; назви представників певних демографічних груп (demographic generations); назви осіб, що вживають різні види наркотиків, інші назви.

Аналіз неологізмів за семантичним критерієм дає підстави визначити, що серед виділених 13 семантичних груп найчисельнішою є група осіб, яким властива негативна соціальна компетенція, наприклад, loser, dropout. Таких слів у картотеці експериментального матеріалу налічується 51, або 25,5%. Також чисельними є групи назв представників формальних та неформальних об'єднань (animalist, Bircher), яких налічується 35 (17,5%) та назв осіб, яким властива соціальна компетенція (domo, honcho) – 22 одиниці (11%).

Така велика кількість неологізмів з негативним значенням дає підстави для питання: чи є даний факт відображення огрубіння американської культури у період з 1961 по 1999 роки (саме неологізми цього періоду стали матеріалом дослідження). На перший погляд, відповідь повинна бути позитивною. Однак, можна вважати, що це явище сприяє відображенню більшої кількості людських типів та поглядів у мові, ніж це було у минулому. Культура

повинна бути поза межами мовних стереотипів та розпізнавати загальну гуманність на ґрунті порівняння протилежних явищ у суспільстві.

Таким чином, на підставі аналізу експериментального матеріалу із зазначеної проблеми, слід зробити наступні висновки:

1. Мова як суспільне явище виражає національно-специфічні та загальнолюдські особливості культури народу.

2. Найпоширенішими одиницями досліджень є неологізми семантичного поля „Людина”.

3. Ступінь усвідомленості культурних розбіжностей та їхнє значення при порівнянні різних культур можна описати за допомогою схеми зображення взаємозалежності розумових та соціальних процесів у людському середовищі (поведінки, звичаїв, вірувань, цінностей, переконань та ін.)

4. Беручи до уваги цінності як найглибший аспект культури, ціннісну орієнтацію слід визначати як узагальнене поняття природи, місця людини у ній та її відношення до навколишнього середовища.

5. Сучасні ціннісні орієнтації знаходять своє віддзеркалення у мовному контексті, а саме у неологізмах-американізмах, які визначають ставлення суспільства до певних людських типів. Факт значної кількості неологізмів із негативним значенням (25,5%) (51), не свідчить про огрубіння нації, а лише віддзеркалює більшу кількість людських типів та поглядів, ніж це було у минулому.

6. Неологізми – назви осіб є свідчення відбиття у мові культурних орієнтації та цінностей. Наприклад, кількість назв осіб, що мають специфічні звички вживання наркотиків є досить незначною – 2,5% (5). Ця група неологізмів – приклад того, як американська нація ставиться до вживання наркотиків.

Особливістю саме неологізмів є те, що вони здебільшого не фіксуються словниками. Та й саме визначення неологізму є відносним, оскільки тимчасові утворення у мові, які дуже часто бувають ще й оказіональними.

Беручи до уваги ці особливості, матеріал дослідження було перевірено на наявність у словниках. Виявилося, що лише 34 одиниці із 200 були зафіксовані словником. Переклад решти одиниць був здійснений власне нами. Необхідно зазначити, що оскільки переклад виконує функцію міжмовної комунікації, виникає необхідність у з'ясуванні відповідників для усіх новоутворень зіставлюваних мовах. А тому переклад як двомовна комунікація вимагає врахування відмінностей культур. Переклад – це завжди трансформація, а тому під час перекладу проходить адаптація тексту до нового реципієнта, яка є причиною змін в інформації, наявній у вихідному тексті. Це й складає прагматичний компонент перекладу, який при перекладі неологізмів – назв осіб є дуже важливим, особливо, коли у мові мети є лише частковий відповідник.

Дослідження картотеки слів експериментального матеріалу показали, що найбільший відсоток матеріалу складає безеквівалентна лексика, яка є найважчою для перекладу (66%) – наприклад, *ambulance chaser*, *acid head*, *aggie*. Далі йде фонові лексика, відсоток якої від загальної кількості неологізмів семантичного поля „Людина” складає 1/4, наприклад: *animalist*, *nerd*, *shithead*. А еквівалентна лексика, яка є найлегшою для перекладу, складає лише незначний відсоток (9%) – наприклад, *fashion victim*. Ці показники свідчать про те, що переклад новоутворень семантичного поля „Людина”, вимагає значної уваги з боку перекладача, оскільки більшість слів цього семантичного поля належать до безеквівалентної лексики, а тому виникають труднощі під час передачі їх українською мовою.

Кількісні підрахунки прийомів передачі англійських назв осіб українською мовою свідчать, що опис та роз'яснювальний переклад – переважний спосіб перекладу новоутворень семантичного поля „Людина”. Саме цим способом перекладу було перекладено 67% новоутворень семантичного поля „Людина”, наприклад: *bag lady* – визначення цього неологізму є таким – *the term refers to the female tramps who wander the streets burdened down by their vast collections of brimming shopping bags, the contents of which are often taken out, picked over and stored, but which have little relevance to anyone but owner*; очевидно, що відповідника в українській мові немає. Тому під час перекладу необхідно

вдатися до описового методу для найбільш адекватного відтворення поняття в українській мові – жінка – жебрачка, бездомна, всі речі якої вміщуються у декількох господарських сумках; так само й, наприклад, *groupie – a girl who follows and sleeps with the rock-groups* – молода дівчина (13-15 років), яка шукає сексуального спілкування з членами поп-груп чи зірками спорту; або *right-to-lifter – anyone who rejects the rights of a woman to exercise her rights in having an abortion if she wishes, and who campaigns to reverse the laws that permit it* – той, хто відкидає право жінок на аборт, і виступає за те, щоб відповідний закон було замінено. Саме такий вибір перекладу пояснюється тим, що вся лексика, яка була перекладена за допомогою цього методу належить до безеквівалентної, тобто є реалією.

Наступна за кількістю група – неологізмів, де використано приблизний переклад, сюди здебільшого належить фонова лексика, тобто така, що відрізняється у мові оригіналу і мові перекладу лексичними фонами (тобто значення слів різняться семантичними долями). Це свідчить, що під час перекладу зберігається основне значення слова, проте у мові мети слово відрізняється від мови оригіналу лексичним фоном. Таким способом перекладено 26,5% новоутворень семантичного поля „Людина”. Наприклад, *nerd* – неприємна, неприваблива людина; *buddy* – друг, товариш; *weeb* – нікчема, *scumbag* – покидьок, *shell* – безпритульний, *wimpy* – слабка людина, невдаха. Насправді, такий переклад не відтворює повністю лексичний фон слова, однак є допустовим перекладом. Такий спосіб також повністю не відповідає вимогам перекладу, оскільки втрачаються відтінки значення, конотативні відтінки слова, а з тим втрачається і прагматичний компонент.

Спосіб транслітерації або транскрипції слід використовувати якнайобережніше при перекладі, адже саме він призводить як до втрати цінності слова у мові мети так і до існування у мові декількох перекладів одного і того ж слова, що є небажаним (згадаймо хоча б приклад з авторським неологізмом *escapist*). Відсоток такого способу досліджуваного матеріалу складає 3,5%. Наприклад, *punk* – панк, *ombudsman* – омбудсмен, (тут слід зазначити, що перша частина слова перекладається на рівні графем, а друга – на рівні фонем), *skinhead* – скінхед.

Калькування – це спосіб перекладу, який найчастіше застосовується під час перекладу еквівалентних понять у двох мовах або для називання поняття, яке нещодавно з’явилося у мові. У нашому дослідженні цей спосіб є маловживаним і складає лише 3 % від загальної кількості досліджуваного матеріалу. Це пояснюється тим, що таким способом перекладається переважно еквівалентна лексика. Наприклад, *workaholic* – трудоголік, *antihero* – антигерой, *Bircher* – Берчіст. Два перших приклади не викликають труднощів, оскільки перекладені поморфемно та вже закріплені у розмовній та письмовій українській мові, але ще не зазначені у словниках. Цікавим для перекладацького аналізу є останній приклад. Перша частина слова, тобто корінь, залишається незмінною, транскрибується, а суфікс *-er*, який служить для позначення осіб, замінюється відповідним українським суфіксом *-іст*, що повністю відповідає значенню і формі слова мови оригіналу та є адекватним перекладом. На перший погляд може здатися, що слово перекладено двома способами – транскрипція і калькування, проте при детальнішому аналізі стає зрозумілим, що перша частина слова – це відповідник української мови, оскільки прізвище *Birch*, було перекладено раніше, ніж політичний термін Берчіст.

Отже, за даними дослідження можна зробити висновок про те, що існує співвідношення між типами неологізмів у аспекті міжмовної комунікації та способами їх перекладу. Безеквівалентна лексика перекладається описовим способом; фонова лексика – найчастіше перекладається способом приблизного перекладу; а еквівалентна лексика – способом калькування, якщо існують спільні поняття у мовах, або за допомогою підбору еквівалента. Співвідношення виявляється таким чином: 67% (134) матеріалу дослідження перекладено описовим та роз’яснювальним перекладом, 66% (132) неологізмів – назв осіб, перекладених цим способом належать до групи безеквівалентної лексики. Спосіб приблизного перекладу складає 26,5% (53) від загальної кількості матеріалу дослідження, 25% (50) новоутворень, перекладених у такий спосіб становить частково еквівалентна лексика (фонова). Група еквівалентної лексики – 9% (18) перекладається трьома способами: транскрипція/транслітерація (3,5%); калькування (3%) та пошук відповідника, або його

наявність. А це є надзвичайно важливим при перекладі новоутворень семантичного поля «Людина». Це співвідношення допомагає не лише провести перекладацький аналіз матеріалу, а й допомагає із визначенням шляху передачі неологізмів – назв осіб мовою мети.

Таким чином, сучасні ціннісні орієнтації знаходять своє відображення у мовному контексті, а саме у неологізмах-американізмах семантичного поля «Людина», які виражають ставлення суспільства до певних людських типів. Неологізми на позначення назв осіб є свідченням відображення у мові культурних орієнтацій та цінностей. Контекст-аналіз таких новоутворень-американізмів, проведений у даному дослідженні, повністю підтверджує тезу про специфіку розвитку американської культури у кінці ХХ століття в оцінках багатьох дослідників: американська культура досягла визначного рівня розвитку технологічної могутності, але втратила контроль над способом життя і стала менш комфортною і безпечною для людини.

Основним принципом відбору неологізмів слід вважати їх належність до культурно значимих знань, якими володіє освічений представник даного етнічного колективу; а основними критеріями відбору – реальність, сталість та функціональність, чіткість, системність фонових знань.

Оптимальним способом семантизації новоутворень є використання одиничного, системного, комплексного коментаря. Типовими помилками при коментуванні є: пропуск справжніх неологізмів, заміна одного іншим, коментування несуттєвих ознак. У процесі перекладу найважливішим є його прагматичний аспект; тобто необхідно враховувати екологічні, соціокультурні, національні «відтінки» неологізмів. У процесі перекладу неможливо уникнути трансформації, але не слід забувати, що перекручення вихідної інформації або повне уникнення перекладу вважаються небажаними явищами. Найуживанішими способами перекладу є: транслітерація (транскрипція), калькування, описовий та роз'яснювальний приблизний переклад. Жоден із способів передачі іншомовних новоутворень не є досконалим і не забезпечує абсолютно адекватного перекладу. При передачі неологізму – назви особи важливу роль відіграє контекст, який є адекватним фоном для їх розуміння, запам'ятовування.

Поглиблений аналіз особливостей процесу перекладу новоутворень семантичного поля «Людина» є необхідним для підвищення точності та якості перекладу, а також для створення словників неологізмів – назв осіб.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Андрусак І.В. Англійські неологізми кінця хх століття як складова мовної картини світу: Автореф. дис.... канд. філол. наук. – К., 2003. – 15 с.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М.: Советская энциклопедия, 1966. – 615 с.
3. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. – М.: Русский язык, 1979. – 75 с.
4. Зацний Ю.А. Развитие словарного состава английской речи в 80-90 годы хх столетия: Автореф. дис....доктор філол. наук. – К., 1999. – 24 с.
5. Murthy, Andrew F. Cultural Encounters in the USA. Cross-cultural dialogues and mini-dramas. – Lincoln-wood: National Textbook Company, 1991. – 198 p.
6. New Words and a Changing American Culture / Ed. By Raymond Gozzy, Jr. – University of South Carolina, 1990. – 124 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Лариса Ярова – доцент кафедри перекладу та загального мовознавства, кандидат педагогічних наук.
Наукові інтереси: проблеми перекладу художніх текстів, неологізмів.

ТРАДИЦИОННЫЕ И СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ПЕРЕВОДУ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА

Наталья АЛЕКСАНДРОВИЧ (Анапа, Российская Федерация)

В статье рассматривается специфика традиционных и современных подходов к переводу художественного текста. Особое внимание уделяется концептуальному подходу как продуктивному подходу, позволяющему сделать текст перевода максимально адекватным тексту оригинала.

The article is devoted to the traditional and modern approaches to literary text translation. The conceptual approach is presented as the most perspective as it makes for maximum adequacy in literary translation.

Художественный перевод как особый вид переводческой деятельности по праву отождествляют с «высоким искусством». Хотя теория перевода в наши дни является относительно разработанной, вопросы художественного перевода, как наименее